

Михайло Грушевський — фундатор відродження української держави

(160 років від дня народження)

(1866—1934)

Рекомендаційний список літератури

Михайло Сергійович Грушевський (1866—1934) — видатний український історик, державний і громадсько-політичний діяч, голова Української Центральної Ради та один із найголовніших творців української нації. Його справедливо називають «батьком української історії».

Народився Михайло Грушевський в місті Холм (нині Хелм, Польща). Дитинство провів на Кавказі (родина переїхала туди через хворобу батька). На чужині він здобував освіту в гімназії, та лише по її закінченні повернувся в Україну. Закінчив історико-філологічний факультет Київського університету.

У 1894 р. Михайло Грушевський очолив кафедру історії у Львівському університеті. Довгий час керував Науковим товариством імені Шевченка (НТШ). Саме у Львові він написав свою головну працю — 10-томну «Історію України-Руси», у якій науково довів самобутність українського народу та його право на власну державу.

Для розвитку української літератури М. Грушевський разом з І. Франком заснував і видавав «Літературно-науковий вісник», був одним з організаторів Української видавничої спілки (1899). В 1904 р. власним коштом відкрив приватну вчительську семінарію в м. Коломия.

Після революції 1905—1907 рр. М. Грушевський переніс свою діяльність до Києва. У березні 1917 р. він очолив Українську Центральну Раду — революційний парламент України. Очоливши Центральну Раду, Михайло Грушевський був глибоко переконаний, що нова українська державність має базуватися на принципах демократії і закону. Своєю працею він закладав міцні підвалини української державності. Під керівництвом М. Грушевського УЦР пройшла шлях від вимог автономії до проголошення повної незалежності Української Народної Республіки (УНР) 22 січня 1918 р.

Після приходу до влади більшовиків, з березня 1919 р. почалася еміграція в житті Михайла Грушевського: Прага, Берлін, Женева, Париж. Він читав лекції, займався науковою діяльністю, але не поривав зв'язки з Україною. В березні 1924 р. за рішенням радянського уряду, великого вченого, політичного та правового діяча запрошують повернутись до Києва. Грушевський погоджується та повертається, де його обирають академіком Української академії наук, а у 1929 — дійсним членом Академії наук СРСР. Вчений прибув до Києва, щоб завершити «Історію України-Руси», що неможливо було здійснити без вітчизняних архівів і бібліотечних зібрань. Проте згодом він зазнав переслідувань з боку радянського режиму.

З березня 1931 року М. Грушевський перебував у Москві у «відрядженні» під пильним наглядом репресованих органів. Тотальне стеження за вченим органами ГПУ-НКВД розпочалося від перших днів його повернення в Україну і завершилося арештом у березні 1931 р. за звинуваченням у керівництві так званим «Українським національним центром». Через короткий час після допитів у Харкові Грушевського звільнили.

Попри те, що він повернувся до УРСР, займав високі посади в Академії наук, тривалий час вчений залишався «контрреволюційним істориком». За весь час тоталітарного режиму його твори не перевидавалися, а надруковані раніше вилучалися з бібліотек і знищувалися. Наукова спадщина М. Грушевського в той час не вивчалася.

Помер Михайло Грушевський за загадкових обставин під час примусового лікування в Кисловодську у 1934 році. Похований у Києві на Байковому кладовищі.

Джерело: <https://dovidka.biz.ua/mihaylo-grushevskiy-biografiya-skorochoeno>

Цитати Михайла Грушевського

- ❖ Біда України у тому, що нею керують ті, кому вона не потрібна
- ❖ Завдяки історичній пам'яті людина стає особистістю, народ – нацією, країна — державою
- ❖ І у нас повинно стати тепер... прикметою невихованости людини все, що різко розминається з демократизмом і ідеєю соціальної справедливости: нахил до розкішного життя, імпонування зверхнім багатством...
- ❖ Мусимо жертвувати всім, щоб урятувати найдорожче в цей момент: самостійність і незалежність нашого народу
- ❖ Мусимо йти, бо спинити походу не можна
- ❖ Покоління, яких жде Україна тепер, повинні бути людьми діла реального, практичного — спеціалісти-адміністратори, фінансисти, економісти, знавці військового і морського діла, техніки...
- ❖ Тепер наше гасло — самостійність і незалежність
- ❖ Український народ належить до ...європейського кола не силою тільки історичних зв'язків..., а й самим складом народного характеру
- ❖ Царство свободи здобувається також сильним примусом над собою
- ❖ Ця стадія українського життя, в яку ми ввійшли, вимагає високого морального настрою, спартанського почуття обов'язку, певного аскетизму і навіть героїзму від українських громадян...

Література

1. Грушевський, М. На порозі Нової України : гадки і мрії / М. Грушевський. — Київ : Наукова думка, 1991. — 128 с.
2. Грушевський, М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. — Київ : Т-во «Знання» України, 1991. — 240 с.
3. Грушевський, М. С. Ілюстрована Історія України / М. С. Грушевський ; ред. І. Кручик. — Репр. відтворення вид. 1913 року. — Київ : Золоті ворота, 1990. — 524 с.
4. Грушевський, М. С. Ілюстрована історія України. З додатком Нового Періоду Історії України за роки від 1914 до 1919 / М. С. Грушевський. — Нью Йорк, 1990. — 560 с.
5. Грушевський, М. С. Історія України / М. С. Грушевський. — Київ : Освіта, 1992. — 271 с.
6. Грушевський, М. С. Історія України, приладжена до програми вищих початкових шкіл і нижчих класів шкіл середніх / М. С. Грушевський. — 2-е вид., стереотип. — Київ : Либідь, 1992. — 228 с.
7. Грушевський, М. С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. — Київ : Наукова думка, 1991. — Т. I. : До початку XI віка. — 736 с.
8. Грушевський, М. С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. — Київ : Наукова думка, 1992. — Т. II. : XI—XIII вік. — 1992. — 640 с.
9. Грушевський, М. С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. — Вид. 2-ге, розшир. — Київ : Наукова думка, 1993. — Т. III. : До року 1340. — 592 с.
10. Грушевський, М. С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. — Київ : Наукова думка, 1993. — Т. IV. : XIV—XVI віки-відносини політичні. — 544 с.
11. Грушевський, М. С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. — Київ : Наукова думка, 1994. — Т. V. : Суспільно-політичний і церковний устрій і відносини в українсько-руських землях XIV—XVII віків. — 704 с.
12. Грушевський, М. С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. — Київ : Наукова думка, 1995. — Т. VI : Життя економічне, культурне, національне XIV—XVII віків. — 1995. — 680 с.
13. Грушевський, М. С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. /

- М. С. Грушевський. — Київ : Наукова думка, 1995. — Т. VII : Козацькі часи — до року 1625. — 1995. — 628 с.
14. Грушевський, М. С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. — Київ : Наукова думка, 1995. — Т. VIII : Роки 1626—1650. — 856 с.
15. Грушевський, М. С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський. — Київ : Наукова думка, 1996. — Т. IX—1, кн. 1 : Роки 1650—1654. — 880 с.
16. Грушевський, М. С. Предок : із белетристичної спадщини / М. С. Грушевський. — Київ : Веселка, 1990. — 247 с.
17. Грушевський, М. С. Про старі часи на Україні. Коротка Історія України (для першого початку) / М. С. Грушевський. — Київ : Обереги, 1991. — 104 с.
18. Грушевський, М. С. Про українську мову і українську школу / М. С. Грушевський. — Друк. за вид. 1913 р. — Київ : Веселка, 1991. — 46 с.

19. Антонів, В. Видатні українці, що працювали в Москві за радянської влади : [Михайло Грушевський] / В. Антонів // Українці у Москві. 30-й річниці створення Товариства української культури «Славутич» присвячується. — Вінниця : Нілан-ЛТД, 2018. — С. 133—134.
20. Верстюк, В. Ф. М. С. Грушевський. Коротка хроніка життя та діяльності / В. Ф. Верстюк, Р. Я. Пиріг. — Київ : Либідь, 1996. — 144 с.
21. Михайло Грушевський — науковець і політик у контексті сучасності / заг. ред. В. І. Сергійчук. — Київ : Українська Видавнича Спілка, 2002. — 400 с.
22. Михайло Грушевський (1866—1934) // Україна — єдина країна. Традиції, обряди, побут. Пам'ятки України. Люди, що змінили Україну. — Київ : Видавництво Глорія, 2016. — С. 258.
23. Михайло Грушевський : фотоальбом / упоряд.: Л. В. Решодько, С. М. Панькова ; ред. О. П. Косяк. — Київ : Україна, 1996. — 142 с.
24. Полянський, О. Історичні силуети (Богдан Хмельницький, Тарас Шевченко, Яків Головацький, Михайло Грушевський, Симон Петлюра, Ярослав Стецько, Роман Шухевич, Володимир Янів, Володимир Кубійович, Микола Чубатий, Іван Драч) / О. Полянський. — Тернопіль : Лілея, 1998. — 128 с.

25. Пристайко, В. Михайло Грушевський і ГПУ-НКВД. Трагічне десятиліття: 1924—1934 / В. Пристайко, Ю. Шаповал ; відпов. ред. І. Ільєнко. — Київ : Україна, 1996. — 336 с.
26. Стрельський, Г. Михайло Грушевський, його сподвижники й опоненти / Г. Стрельський, А. Трубайчук. — Київ : Четверта хвиля, 1996. — 192 с.
27. Шаповал, Ю. Михайло Грушевський / Ю. Шаповал, І. Верба. — Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 2005. — 352 с.

28. Бандурка, І. Борець за національне культурно-державне відродження України : до 155-річчя [Михайла Грушевського] / І. Бандурка // Свобода. — 2021. — 17 верес. — С. 2.
29. Гирич, І. Б. М. Грушевський у досягненні ідейно-культурної соборності та подоланні наддніпрянського партикуляризму в 1906—1907 рр. : (за матеріалами щоденника) / І. Б. Гирич // Український історичний журнал. — 2016. — № 5. — С. 101—138.
30. «...доконала його Москва» : 150 років з дня народження Михайла Грушевського // Урядовий кур'єр. — 2016. — 24 верес. — С. 8.
31. Дояр, Л. Михайло Грушевський: здалеку і зблизька / Л. Дояр // Голос України. — 2020. — 22 січ. — С. 14.
32. «Життя окрім роботи я собі й помислити не можу»: вибрані листи Михайла Грушевського до Ганни Ямпольської (1890—1892 рр.) : до 150-річчя від дня народження М. С. Грушевського // Український історичний журнал. — 2016. — № 5. — С. 80—100.
33. Журжа, І. «Справа Грушевського» : [29 вересня виповнюється 150 р. від дня народження видатного українського вченого Михайла Грушевського. Мова йде про сфабриковану радянськими каральними органами справу «Українського національного центру», ключовим фігурантом якої на певний час був «призначений» Михайло Сергійович] / І. Журжа // Голос України. — 2016. — 29 верес. — С. 20.
34. Калакура, Я. С. Михайло Грушевський — фундатор історіографічних досліджень / Я. С. Калакура // Український історичний журнал. — 2016. — № 3. — С. 4—17.
35. Козловський, І. 150-річчя Михайла Грушевського відзначають у Польщі / І. Козловський // Голос України. — 2016. — 28 верес. — С. 6.

- 36.Литвин, В. Історія як інструмент політики (на прикладі однієї законодавчої ініціативи) / В. Литвин // *Голос України*. — 2018. — 27 лют. — С. 8—9 ; 1 берез. — С. 4—5.
- 37.Мадзій, І. Сліди Грушевського на Борщівщині / І. Мадзій // *Вільне життя плюс*. — 2019. — 8 листоп. — С. 5.
- 38.Мацько, Л. Українська мова, культура й освіта в діяльності Михайла Грушевського : на пошану 150-річчя від дня народження Першого Президента України / Л. Мацько // *Дивослово*. — 2016. — № 12. — С. 32—38.
- 39.Панькова, С. М. Творча майстерня вченого: до історії написання 3-го тому «Історії України-Руси» М. Грушевського / С. М. Панькова // *Український історичний журнал*. — 2016. — № 3. — С. 18—46.
- 40.Пасова, Т. Сто років УНР: народжена Третім Універсалом / Т. Пасова // *Голос України*. — 2017. — 7 листоп. — С. 1 ; 6.
- 41.Пиріг, Р. Я. Михайло Грушевський і Академія: нереалізоване президентство (1924—1928 рр.) / Р. Я. Пиріг // *Вісник НАН України*. — 2016. — № 7. — С. 3—18.
- 42.Пиріг, Р. Я. Михайло Грушевський: суспільне усвідомлення історичної постаті / Р. Я. Пиріг // *Український історичний журнал*. — 2016. — № 4. — С. 4—10.
- 43.Сливка, П. Велич і трагедія Михайла Грушевського : цього року виповнюється 155 років від дня народження Михайла Грушевського — видатного українського вченого й політичного діяча / П. Сливка // *Вільне життя плюс*. — 2021. — 1 жовт. — С. 4.
- 44.Сливка, П. Політична помилка Михайла Грушевського / П. Сливка // *Вільне життя плюс*. — 2016. — 28 жовт. — С. 2 ; 4 листоп. — С. 2.
- 45.Сміян, Н. Завдяки йому Україна «з нічого стала державою» : [150 років від дня народження Михайла Грушевського] / Н. Сміян // *Голос України*. — 2016. — 29 верес. — С. 1 ; 10.
- 46.Смолій, В. Як навчити громадянина мислити : до 150-річчя з дня народження Михайла Грушевського та 80-річчя Інституту історії України / В. Смолій, О. Ясь // *Урядовий кур'єр*. — 2016. — 4 листоп. — С. 6.
- 47.Тельвак, В. Листи Михайла Грушевського до Олафа Брока / В. Тельвак // *Український історичний журнал*. — 2018. — № 3. — С. 184—188.
- 48.Цибенко, І. Бібліографія у творчості М. Грушевського: шляхи пізнання його наукової спадщини / І. Цибенко // *Вісник Книжкової палати*. — 2016. — № 10. — С. 44—47.

49. Чорна, С. «Ніхто в більшій мірі не мав права на титул фундатора Української Народної Республіки» : [Михайло Грушевський — політик і державний діяч] / С. Чорна // *Голос України*. — 2019. — 11 черв. — С. 6.
50. Шаповал, Ю. І. Михайло Грушевський: еміграція й повернення в Україну (1919—1924 рр.) / Ю. І. Шаповал // *Український історичний журнал*. — 2016. — № 6. — С. 4—23.
51. Шелудякова, Н. А. М. Грушевський — колекціонер : [висвітлюються діяльність М. Грушевського як колекціонера, основні аспекти його колекційних практик та інтересів] / Н. А. Шелудякова // *Український історичний журнал*. — 2016. — № 2. — С. 69—96.
52. Юркова, О. В. Світлина з ювілеєм М. Грушевського 1926 р.: проблеми атрибуції / О. В. Юркова // *Український історичний журнал*. — 2016. — № 6. — С. 24—41.

*Підготувала Водюк Н. П.,
2026 р.*